

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 3, Sayı: 12, Aralık 2017, s. 481-493

Yrd.Doç. Dr. Canan ULUYAĞCI

Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakültesi, Sinema-TV Bölümü, uluyagc@anadolu.edu.tr

Yrd.Doç. Dr. Nergiz KARADAŞ

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sinema-TV Bölümü
nergizkaradas@gmail.com

Arş. Gör. Serhat KOCA

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, shatkoca@gmail.com

VAVEYLA BELGESELİ ÜZERİNE BİR ALIMLAMA ÇALIŞMASI

Özet

Çocuk işçiler sorunu özelde Türkiye, genelde ise Dünya ülkelerini ilgilendiren bir konudur. Gelişmemiş ve/veya gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra gelişmiş/sanayileşmiş ülkelerinde önlenemez sorunu haline gelen çocuk işçiler probleminin çözümüne ilişkin ilk düzenlemeler Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün, 1991 yılından itibaren çocuk işçiliğinin uluslararası düzeyde gözetilmesi gereken bir konu olarak görülmesi için attığı adımlardır. Türkiye'de de; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın, "Çalışma şartları ve dinlenme hakkı"nı düzenleyen 50. Maddesinde, 4857 sayılı İş Kanunu'nda ve 222 sayılı Temel Eğitim ve Öğretim Yasası'nda konuya ilişkin düzenlemeler mevcuttur. Ancak atılan adımlara rağmen çocuk işçilere (kayıtlı-kayıt dışı) ilişkin sorun devam etmektedir. Bu sorundan hareketle yola çıkılan bu çalışma çocuk işçiler üzerine çekilen Vaveyla adlı belgesel filmin alımlama yöntemi ile çözümlenmesi üzerine kuruludur. Bu çerçevede özelde bu belgesel filmin genelde belgesel sinemanın izleyicilerin mevcut bir toplumsal soruna ilişkin bilgi ve farkındalık düzeyinde bir etki yaratıp yaratmadığı çalışmanın ana sorununu oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sinema, Belgesel Sinema, Türkiye, Çocuk İşçiler, Alımlama Analizi

**THE DOCUMENTARY FILM VAVEYLA AND A RECEPTION STUDY
OF VAVEYLA**

Abstract

The problem of child labor, is a question concerning specifically Turkey, but in general the countries all over the world. The first embodiments concerning solution of the problem of child laborers being uncontrollable in developed and / or developing countries as well as developed / industrialized countries, are the steps taken by International Labour Organization (ILO) in 1991. . In Turkey; there are regulations in accordance with Article 50 "Working conditions and right to rest" of the Constitution of the Republic of Turkey, Labour Law no: 4857 and Primary Education and Training Law No: 222. . However, despite the steps taken (formal-informal), problems concerning child labor continue. Considering this fact, this study includes analysis of documentary film called Vaveyla about child labor using methodology of reception study. In this context, main problem of this study is how documentary films in general, also specific to Vaveyla, can affect knowledge and awareness of audience about existing social problem.

Keywords: Cinema, Documentary Cinema, Turkey, Child Workers, Reception Studies.

1.Giriş

Çocuk işçilik Dünyanın hemen hemen her yerinde önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Bu konuda pek çok kurum, kuruluş ve devlet çalışmalar yürütmesine karşın sorun çözülememektedir. Bu nedenle öncelikle çocuk kavramı ele alınmış ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılmıştır. Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmeliğe göre "14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış kişi" çocuk işçi; "15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış kişi" genç işçi olarak tanımlanmaktadır¹. Çocuk işçilik çocukların fiziksel ve ruhsal gelişiminin akranlarına oranla gecikmesine neden olmakta ve toplumsallaşma sürecini de olumsuz etkilemektedir.

---

¹<http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.5457&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>

Çocuk işçiler sorunu özelde Türkiye, genelde ise Dünya ülkelerini ilgilendiren bir sorundur. Gelişmemiş ve/veya gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra gelişmiş/sanayileşmiş ülkelerinde önlenemez sorunu haline gelen çocuk işçiler ile ilgili ilk düzenlemeler Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nın, 1991 yılından itibaren çocuk işçiliğinin uluslararası düzeyde gözetilmesi gereken bir konu olarak görülmesi için attığı adımlardır. ILO'nun 138 Sayılı "Asgari Yaş Sözleşmesi" ve 182 Sayılı "Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Bitirilmesine Yönelik" sözleşmeleri ve Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı (IPEC) bu amaçla atılan adımlar arasında yer almaktadır². IPEC, 1992 yılında Türkiye'de dâhil olmak üzere altı ülkede başlamıştır. IPEC'in uzun vadeli asıl hedefi çocuk işçiliğine son vermek, kısa ve orta vadeli hedefi ise çocukların korunması ve çalışma koşullarının iyileştirilmesidir. Türkiye'de de; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın, "Çalışma şartları ve dinlenme hakkı"nu düzenleyen 50. Maddesinde³, "kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz; küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar, dinlenmenin çalışanların hakkı olduğunu, ücretli hafta sonu ve bayram tatili ile ücretli yıllık izin hakları ve şartları kanunla düzenlenir" ifadeleri yer almaktadır. 4857 sayılı İş Kanunu'nun çalıştırma yaşı ve çocukları çalıştırma yasağı ile ilgili 71. maddesinde⁴ ise şu şekilde düzenlenmiştir:

"On beş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, on dört yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar, bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler. Çocuk ve genç işçilerin işe yerleştirilmelerinde ve çalıştırılabilecekleri işlerde güvenlik, sağlık, bedensel, zihinsel ve psikolojik gelişmeleri, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınır. Çocuğun gördüğü iş onun okula gitmesine, mesleki eğitiminin devamına engel olamaz, onun derslerini düzenli bir şekilde izlemesine zarar veremez. Onsekiz yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçiler bakımından yasak olan işler ile on beş yaşını tamamlamış, ancak on sekiz yaşını tamamlamamış genç işçilerin çalışmasına izin verilecek işler, on dört yaşını bitirmiş ve ilköğretimini tamamlamış çocukların çalıştırılabilecekleri hafif işler ve çalışma koşulları Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından altı ay içinde çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir. Temel eğitimi tamamlamış ve okula gitmeyen çocukların çalışma saatleri günde yedi ve haftada

² <http://www.ilo.org/ipsec/facts/ILOconventionsonchildlabour/lang--en/index.htm> (Erişim Tarihi: 05.06.2014)

³ http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf (Erişim Tarihi: 09.08.2014)

⁴ <http://www.iskanunu.com/4857-sayili-is-kanunu/245-4857-sayili-is-kanunu-maddeli-metin> (Erişim Tarihi: 09.08.2014)

otuz beş saatten fazla olamaz. Ancak, on beş yaşını tamamlamış çocuklar için bu süre günde sekiz ve haftada kırk saate kadar artırılabilir. Okula devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma süreleri, eğitim saatleri dışında olmak üzere, en fazla günde iki saat ve haftada on saat olabilir. Okulun kapalı olduğu dönemlerde çalışma süreleri yukarıda birinci fıkrada öngörülen süreleri aşamaz.

222 sayılı Temel Eğitim ve Öğretim Yasası'nın 59. maddesine⁵ göre de:

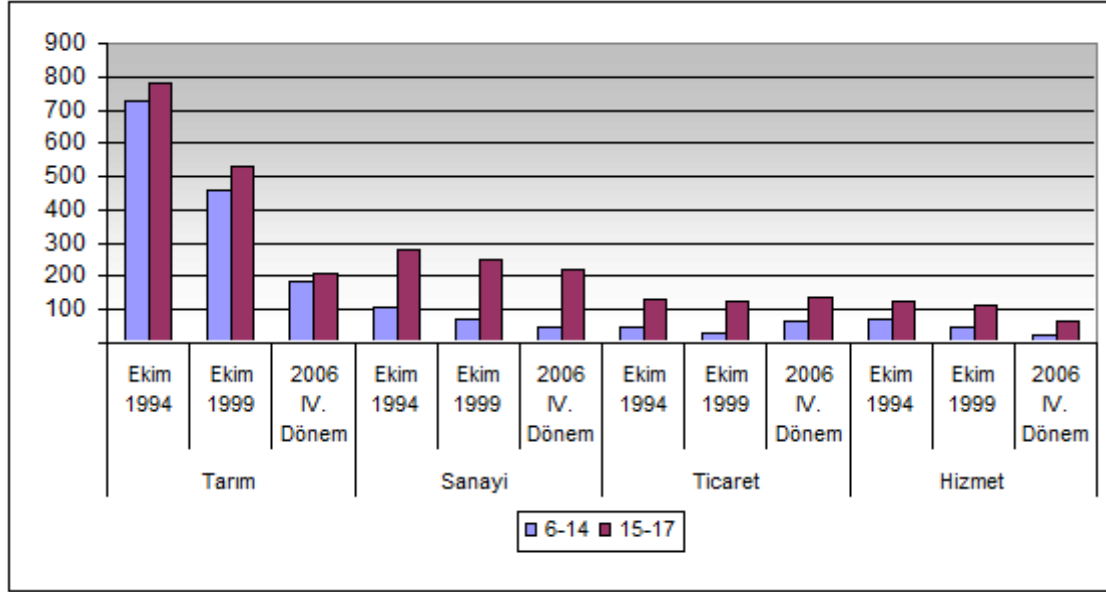
“ilköğretim çağında olup da mecburi ilköğretim kurumlarına devam etmeyenler, hiçbir resmi ve özel iş yerinde veya her ne surette olursa olsun çalışmayı gerektiren başka yerlerde ücretli veya ücretsiz çalıştırılmazlar. İlköğretim kurumlarına devam ettiklerini belgeleyenler ise, çocukların çalıştırılmasını düzenleyen kanun hükümleri uygulanmak şartıyla ancak ders zamanları dışında bu gibi yerlerde çalıştırılabilirler.”

Bütün bu düzenlemeler ve atılan adımlara rağmen çocuk işçilere (kayıtlı-kayıt dışı) ilişkin sorun devam etmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2012 Çocuk İşgücü Anketi'ne göre, Türkiye genelinde 6-17 yaş grubundaki çocuk sayısı, 2012 yılı Ekim, Kasım ve Aralık aylarında uygulanan Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre 15 milyon 247 bin kişidir. Çalışan çocuk sayısı 6-14 yaş grubunda 292 bin kişi, 15-17 yaş grubunda ise 601 bin kişidir. Yapılan anket sonucunda çocukların birçoğunun okula devam edemediği görülmüştür. Yine yapılan bu anket sonucunda çocukların %44,7'sinin (399 bin kişi) tarım (tarım, ormancılık ve balıkçılık, madencilik ve taşocakları, imalat) %24,3'ünün (217 bin kişi) sanayi (elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım, su temini, kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri, inşaat, toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı, konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri, ulaştırma ve depolama) ve %31'inin ise (277 bin kişi) hizmet sektöründe (bilgi ve iletişim, finans ve sigorta faaliyetleri, gayrimenkul faaliyetleri, mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler, idari ve destek hizmet faaliyetleri, kamu yönetimi ve savunma, zorunlu sosyal güvenlik, eğitim, insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri, kültür, sanat, eğlence, dinlenme ve spor, diğer hizmet faaliyetleri, hane halklarının işverenler olarak faaliyetleri; hane halkları tarafından kendi kullanımlarına yönelik olarak ayırım yapılmamış mal ve hizmet üretim faaliyetleri, uluslararası örgütler ve temsilciliklerinin faaliyetleri) yer aldığı görülmüştür.⁶

⁵ <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/24.html> (Erişim Tarihi: 09.08.2014)

⁶ <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659> (Erişim Tarihi: 05.06.2014)

Grafik 1- TÜİK Verilerine Göre Türkiye’de Sektörlere Göre Çalışan Çocuklar

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı’nın (TEPAV), Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) hane halkı işgücü anketleri verilerine dayanarak gerçekleştirdiği Madencilik Sektörü: Çocuk İşçiler, Hukuk ve İstatistikler⁷ başlıklı araştırması kömür ve linyit madenlerinde, 2012 sonu itibariyle 15 yaşında 164, 16 yaşında 334, 17 yaşında 274 çocuk işçi olduğunu göstermiştir. Bu işçilerin ortalama aylık net gelirleri 226 TL’dir. Bu veriler Türkiye’de çocuk işçilerin çalıştırılmalarının yasak olduğu madencilik sektöründe de kayıt dışı istihdam edildiklerini göstermektedir.

İşçi Sağlığı ve İş güvenliği Meclisi tarafından yayınlanan rapora göre 2013⁸ yılında yaşamını yitiren 1235 işçinin 59’u çocuk işçidir (18’i 14 yaş ve altı, 41’i 15-17 yaş arası). 2014 yılı raporuna⁹ göre ise yılın ilk altı ayında ise en az 978 işçi yaşamını yitirmiştir. (bunlardan 14 yaş ve altında 7 çocuk işçi, 15-17 yaş arasında 12 çocuk/genç işçi) olduğunu belirtmişlerdir. Sonuç olarak raporlar bir kez daha göstermektedir ki alınan önlemlere rağmen çocuk işçiler sorununa ilişkin çözüme ulaşılamamıştır.

Yapılan bu çalışma çocuk işçiler sorunu üzerine farkındalık yaratmak amacıyla yapılmıştır. Bu nedenle çocuk işçiler üzerine çekilen *Vaveyla* (2016) filmi ele alınmıştır. Çocuk işçiler sorununu inceleyen bu belgesel film çocuk işçilerin çalıştırılma koşullarını göstermektedir.

⁷ http://www.tepav.org.tr/upload/files/1400833078-0.Madencilik_Sektoru_Cocuk_Isciler__Hukuk_ve_Istatistikler.pdf

⁸ http://www.guvenlicalisma.org/index.php?option=com_content&view=article&id=8700:2013-yilinda-en-az-1235-isci-yasamini-yitirdi&catid=149:is-cinayetleri-raporlari&Itemid=236 (Erişim Tarihi: 31.07.2014)

ları, sorunları gibi konular üzerine anlatısını oluşturmuştur. Bu çalışmada da bu filmin izleyici üzerinde nasıl bir etki bıraktığı ve farkındalık yaratıp yaratmadığını saptamak amacıyla bir alımla çalışması yapılmıştır. Çalışmanın evrenini çocuk işçilik yapmamış ve çocuk işçi çalıştırmamış bireyler oluşturmaktadır. Bu evrenden çalışmaya gönüllü katılmak isteyen bireyler arasından rastsal yolla belirlenen 10 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Film izlenmeden önce katılımcıların bu konu üzerindeki bilgileri ve farkındalıklarını ölçmek amacıyla ön görüşmeler yapılmıştır. Daha sonra film izletilmiş ve katılımcılarla tekrar görüşülmüştür. Böylece filmin izleyici üzerinde nasıl bir farkındalık yarattığı saptanmaya çalışılmış ve şu sorulara yanıt aranmıştır:

- 1) Katılımcıların filmi izlemeden önce çocuk işçiler sorununa ilişkin bir bilgileri var mıdır?
- 2) Katılımcılar filmi izlemeden önce çalışma hayatının çocuk işçiler üzerinde etkileri hakkındaki bilgileri nelerdir?
- 3) Katılımcılara film izletildikten sonra çocuk işçiler sorununa ilişkin bilgi ve farkındalık düzeylerinde bir dönüşüm yaşanmış mıdır?
- 4) Belgesel sinema aracılığıyla toplumsal bir soruna ilişkin bilgi ve ilgi düzeyinde bir değişiklik yaratmak olanaklı mıdır?

2. Belgesel Sinema ve İzleyici ve Alımlama

Belgesel filmi Paul Rotha (2000, 22) şöyle tanımlar; “selüloidin üzerine kayıt yapmanın tüm yöntemleri ile gerçekliğin herhangi bir görünümünün yorumlanması, olaylara dayanan çekimler ya da oluşumlar ile bir duyum ya da neden yaratma, insanın bilgi ve kavramasını genişletme, ekonomi, kültür ve insan ilişkilerine yönelik çözümler sunma ve uyarma amaçlı yapımlar ortaya koyma anlamına gelmektedir”. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere belgesel film bağımsız bir sinema türüdür. Bunun ötesinde günlük yaşamın bazı yönlerini betimleyici özellikleri vardır. Bu nedenle var olan gerçekliği yaratıcı dramatik anlatımla görselleştirmek ve toplumsal yaşamın çözümleri belgesel sinema içerisinde yer alır.

Çekim tavrı belgeselin imgelemsel zaman ve uzama dayanan bir evren yaratmasını engeller, izleyiciyi göndergeye ulaştırır. Belgesel film nesnel gerçeklikle ilgilidir. Böylece belgesel izleyicinin filmle özdeşleşmesini sağlayan koşulları oluşturmaz. Aslında belgesel de anlatı filmi de nesnel dünyadaki nesnelere benzerini sunar.

---

⁹ http://www.guvenlcalisma.org/index.php?option=com_content&view=article&id=10664:2014-yilinin-ilk-alti-ayinda-en-az-978-isci-yasamini-yitirdi&catid=149:is-cinayetleri-raporlari&Itemid=236 (Erişim Tarihi: 31.07.2014)

Kuramcılar gösterge ile gerçek nesne arasındaki benzerlik ilişkisine dayanarak sinemanın gerçeklik yanılması en etkin biçimde yarattığını belirtmektedirler. Bu açıdan bakıldığında belgeselin gerçeklik yanılması yaratan en yetkin anlatım biçimi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak belgesel nesnel dünyadaki bir sorunu, sorunla ilgili uzam ve kişileri görüntüye yansıttığı için gerçeklik yanılması yok etmektedir. Gerçeği sunar belgesel anlatı. Belgesel anlatı filmdeki imgelemsel evreni yaratmaz. Gerçek olay ve olguları aktardığı izlenimini yaratır. Bu nedenle izleyici belgeselin gerçeğe açılan pencere olduğunu düşünmektedir (Büker,1996, 178-182).

İzleyicilerin bu pencereden nasıl baktıklarını çözümlmeyi amaçlayan bu çalışmada alımlama yöntemi kullanılarak belgesel anlatıda izleyicinin gerçekliği nasıl algıladığı ortaya konmaya çalışılmaktadır. Çünkü “İletişim metninin tüketim sürecini ele alan, belli bir iletişim içeriğine alıcının nasıl yaklaştığını ve bu içeriği yorumladığını araştıran bir çözümlene yaklaşımı” (Mutlu, 1995, 32) olarak tanımlanan alımlamayı Brigitte Hoijer, “izleyicilerin metinleri yorumlamaları, deşifre etmeleri, okumaları, anlam üretmeleri, algılamaları ve kavramalarını dile getiren bir kavram” olarak görür ve alımlama çalışmalarını ise, “hem metin çözümlenmeleriyle, hem de izleyicilerin yanıtlarının çözümlenmeleriyle ilgilenmek, yanı sıra, bunları birbirleriyle ilişkilendirmek durumunda olduklarını belirtir”(Mutlu, 1995,32’den aktaran Akbulut, 2014, 3). Bu yönüyle alımlama, yalnızca izleyicinin metne yönelik anlamlandırma pratiklerini değil, aynı zamanda metnin kendisinin çözümlenmesini de içerir.

Hall’a göre, iletişim sürecini anlamak için, hem kodlama hem de kodaçımı anındaki anlam üretimini ve karmaşık ilişkiler ağını ortaya koymak gerekmektedir. İletişim, üretim, dolaşım, tüketim ve yeniden üretimi de kapsayan bütünlüklü bir süreçtir. Bu noktadan hareketle Hall medya metnlerinin dilsel ve ideolojik yapılanmasına odaklanarak, ‘pasif izleyici’ anlayışının yerine ‘aktif bir izleyici’ , ‘okuma anlayışı’, koyar ve mesajların ‘kodlanması’ ile ‘ kodaçımları’ arasındaki ilişkilere yönelir (Aktaran: Özsoy, 2011, 39)

Belgesel anlatıları anlamak ve belgesel metinleri çözümlenmek özne konumları ve gerçeklik izlenimi yaratmada ki yetkinliğinden dolayı oldukça önemli bir yer tutmaktadır. İzleyicinin özdeşleşebileceği bir karakter olmadığı için belgesel filmlerde izleyicinin duygu ve düşüncelerini ölçmek, metni nasıl yorumladığını açılabilir için alımlama çalışmaları içinde önemli bir yer tutan kullanımlar ve doyumlar yaklaşımına bakmakta yarar görülmektedir.

Katz, kullanımlar ve doyumlar yaklaşımının üç hedefi olduğunu belirtir ve bu hedefleri şöyle sıralar:

1. Kitle iletişim araçlarının, bireyler tarafından gereksinimlerini gidermek amacıyla nasıl kullanıldığını açıklamak,
2. Medya davranışının güdülerini anlamak,
3. İletişim davranışını, güdülerini ve gereksinimleri izleyen işlevleri ve sonuçları belirlemek (Uzun, 2013, 86'dan aktaran Akbulut 2014, 2).

Bunun yanı sıra Fiske, kullanımlar ve doyumlar araştırmalarının temellendiği varsayımları şöyle belirtir:

1. İzleyici aktiftir. Medyanın yayımladığı her şeyin pasif bir alıcısı değildir. Program içeriğini seçer ve kullanır.
2. İzleyiciler kendi gereksinimlerine en iyi doyumunu sağlayacak medyayı ve programları özgürce seçerler. Medya yapımcısı programın kullanım biçimlerinin farkında olmayabilir ve farklı izleyiciler aynı programı farklı gereksinimleri gidermek amacıyla kullanabilirler.
3. Medya doyumun tek kaynağı değildir. Tatile gitmek, spor yapmak, dans etmek de medyanın kullanıldığı gibi kullanılır.
4. İnsanlar belirli durumlarda kendi çıkarlarının ve güdülerinin farkındadırlar ya da farkında olmaları sağlanabilir.
5. Medyanın kültürel önemi konusundaki değer yargıları göz ardı edilmek zorundadır. Örneğin belli bir dizinin saçma sapan bir dizi olduğunu söylemek gereksizdir. Eğer bu dizi çok sayıda kişi tarafından izleniyor ve çok sayıda kişinin gereksinimlerine yanıt veriyorsa yararlıdır (Uzun, 2013, 86-87'den aktaran Akbulut 2014, 3).

İzleyicinin aktif olduğu varsayımından yola çıkan kullanımlar doyumlar yaklaşımına dayanılarak yapılan çalışmada *Vaveyla* (2016) adlı belgesel film değerlendirilmiştir.

3.Bulgular ve Yorum

Bu çalışma öncelikli olarak izleyicilerin çocuk işçilere ilişkin ve bu konudaki yasal süreçlere dair bilgi ve farkındalık düzeylerini ölçmek amacıyla yapılmıştır. Bu bağlamda konuya ilişkin kişisel bilgi düzeyi ve bakış açılarını ortaya çıkarmak için film izletmeden önce izleyici gruba sorular yöneltilmiştir. Buna göre;

“Türkiye’de çocuklar hangi iş kollarında çalışmaktadır?” sorusuna verilen yanıtlar çalışmaya katılanların çocukların çalıştıkları iş kollarına ilişkin bilgi ve farkındalık düzeylerinin çok yüksek olmadığını göstermektedir.

H.S: Çocukların çalıştığı alanlardan ilk aklıma gelen araba tamircisi. Tabii bir de sokakta su, selpak ve çiçek satanlar var.

D.E: Sokakta çalışanların dışında bir de mesela benim de kuaförümde çırak olan çocuklardır. Daha çok getir götür işlerine bakıyorlar.

A. Ç: İlköğretimin zorunlu olduğunu düşündüğümde çocukların çok küçük yaşta çalışmadığını ya da hafta sonu falan, tatillerde çalıştıklarını düşünüyorum.

K. A: Ben sadece sokakta bi şey satanlarla karşılaştım. Kazandıkları paranın babalarının içkisine gittiğini düşündüğüm için kesinlikle bi şey almıyorum.

Sonuç olarak çalışma kapsamında katılımcıların belgesel filmi izlemeden önce çocukların çalışma alanlarını çoğunlukla sokak satıcılığıyla sınırlandırdıkları diğer bir ifadeyle yalnızca günlük hayatta en çok karşılaştıkları örnek çerçevesinde bu toplumsal soruna sınırlı bir çerçeveden baktıklarını söylemek olanaklıdır.

Çocuk yaşta çalışmanın çocukların gelişimine etkisine ilişkin soruya verilen yanıtlar ise şöyledir:

Z. T : Çok büyük, çok olumsuz etkileri olmayabilir de. Yani düşünüyorum mendil satmak belki utandırabilir ama kendine güveni de artabilir. Şimdi emin olamadım.

N. Ö : Bence çok büyük etkisi vardır. Özellikle kışın sokaklarda mendil satan çocukların hasta olma ihtimalleri çok yüksek. Bir de yıllar önce böyle bir çocuğun utancından intihar ettiğini duymuştum.

C. Ö : Çocuk diyebilir miyiz bilmiyorum ama çok genç yaştakilerin inşaatta çalışırken düşüp öldüğü haberlerini okuduk bu ülkede.

B. Y : Tabii çocukken çok çabuk yoruluyorsun. Ben mesela çocukluğumdan beri işçi demiyelim de bizim lokantada çalışıyordum. Başta çok heveslenmiştim sonra zaten ihtiyaç olduğu için hep çalıştım. Akşam çok yorgun olduğumu televizyon karşısında uyuduğumu hatırlıyorum. Çalışmak çocukları yorar.

Filmin izletilmesinin ardından katılımcılara filmin toplumsal mesaj içerip içermediğine ilişkin sorular sorulduğunda katılımcıların bir kısmının zaten var olan ama boyutları kendileri tarafından da çok net bilinmeyen bir soruna ilişkin bilgi verildiğini söylerken, bir kısmı çocuk işçilerin bu kadar farklı sektörlerde çalıştıklarını bilmediklerini dile getirmişlerdir. Katılımcıların aşağıda yer alan yorumları çocuk işçiliğinin top-

lumsal bir sorun olduğu bilinse bile boyutlarına ilişkin bir bilgi ve farkındalık düzeyinin olmadığı ya da çok az olduğunun göstergesidir.

H.S : Çocukların tamircide ya da sokakta çalıştıklarını görmüştüm. Sanayide çay getirmişti mesela. Ama o kadar küçük çocukların hele bi de ayakkabı yapımında çalıştıklarını bilmiyordum. Sonuçta ayakkabı yapıştırırken gördük filmde çok üzüldüm.

A. Ç : Ben çocukların bu devirde hala çok yaygın olarak çalıştıklarını düşünmüyordum. Görmemişim o yüzden belki. En kötü yazın çalışabilirler aslında. İş öğrenmek için mesela. Ama yanlış hatırlamıyorsam filmdeki çocuklar normal okul zamanı da çalışıyorlar.

C. Ö : Filmde işverenin de konuştuğunu görüyoruz. Aslında okul çağındaki çocukların sanayide işi ne.

E. İ : Bence tabi ki çocukların çalışması ciddi bir toplumsal sorun. Filmde gördüğümüz alanlardan çok çok daha fazla yerde çalıştıklarını düşünüyorum. Ama nereler tam bilemiyoruz.

Filmin katılımcılar üzerinde nasıl duygular uyandırdığı sorusuna verilen yanıtlar izleyicilerin bir yandan bu soruna ilişkin mevcut düşüncelerini gösterirken diğer yandan izleyicilerin bu sorunun geleceğine ilişkin düşüncelerinin de ipuçlarını içermektedir.

D. S : İzlediğim film aslında çalışan çocuklar için ajitasyon yaratmayan bir film. Ama yine de küçücük çocukları orda görmek üzücü benim için. Ben şartlar ne olursa olsun çocuğumu çalıştırmak istemem.

E. İ : Açık konuşmak gerekirse böyle şeyler izlemek ya da okumak beni sınırlendiriyor. Bunu önlemek için ben bir şey yapamıyorum. Sonuç da bu çocuklara anne babaları çalıştırıyor bir de böyle bir şey var değil mi?.

Z. T : Filmdeki çocuklar her şeye rağmen mutlu görünüyorlar. Örneğin futbolu seviyorlar ancak futbol oynamak yerine orda çalışmak zorundalar. Bu beni gerçekten çok üzdü. Buna bir çözüm bulunmalı. Bu çocuklar okula gitmeli bence.

C. Ö : Bu durum can sıkıcı. Neler yapılabilir diye düşünüyorum şu an. Çocuk çalıştıranlara çok büyük cezalar verilebilir. Hatta çocuğunu işe gönderene de bir ceza verilmeli bence. Sonuçta kendi yatıp çocuğunu çalıştıranlar yok değil aslında. Bizim ülkemizde bundan bol ne var.

İzleyicilerin yanıtlarından da anlaşıldığı üzere film izleyicilerde her ne kadar ajitasyon yaratmaktan uzak olsa da yine de öncelikli olarak kimi izleyicilerin konuya acıma duygusu ile yaklaştığı görülmüştür. İzleyicilerden bir tanesi mevcut sorunu sınırlendiğini söylemiş, bir diğeri özdeşleşme yaşayıp kendi çocuğunu çalıştırmayacağını dile getirmiştir. Bunun yanı sıra bir şekilde mevcut toplumsal sorundan rahatsızlık duyulmuş ve çözümüne ilişkin bir şeyler olması gerektiğini söylemişlerdir. Bu noktada izleyiciler yine bir birinden farklı noktalara değinmişlerdir. Kimisi sadece sorunun üzücü olduğunu dile getirmiş, kimisi bu toplumsal sorunun biran önce çözülmesi gerektiğini söylemiş, ancak nasıl çözüleceğine ilişkin bir fikir beyan etmemiş, kimisi de kendince çözüm üretmiştir.

Filmde anlatılanları kısaca özetlemeleri istendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğunun filmde yer alan birçok ayrıntıyı hatırladıkları gözlemlenmiştir. Bu durum belgesel sinemanın izleyici ile birebir iletişim kurduğunu ve özellikle toplumsal sorunları anlatmada etkili bir yöntem olduğunu kanıtlamaktadır.

H.S: Film de araba tamircisinde, oto yıkamada ve ayakkabıcıda bir tane de sanırım tekstilde çalışan çok sayıda çocuk yer alıyor. Ayrıca bir işveren ve çocuk uzmanı da var. Onlarda çocuklarla ilgili bir şeyler anlatıyorlar.

C. Ö: Film farklı sektörlerde çalışan çocuk işçileri anlatıyor. Filmde yer alan uzman kişi çalışmanın çocuklar üzerinde etkilerinden bahsetmiş. Sanayideki işveren ise kendi işe başlama sürecini de anlatmış.

4.Sonuç

Dünyanın hemen hemen her yerinde olduğu gibi Türkiye’de de çocuk işçi sayısını oldukça fazla olduğu görülmektedir. Tüm yasal çalışmalara ve yaptırımlara karşın çocuk işçi çalıştırma oranında bir düşüş gözlemlenmemektedir. Kayıt dışı olarak çalıştırılan bu çocuklar kuşkusuz ucuz iş gücü olarak görülmekte, aileler ise ev ekonomisine katkı sağladıkları için bu çocukların çalıştırılmasına neden olmaktadır. Tarımdan sanayiye ve sokaklarda satıcılık yapmaya kadar uzanan hemen hemen her sektörde çalıştırılan bu çocuklar hem fiziksel hem de psikolojik pek çok sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar. Toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkan çocuk işçi kavramı bu çalışmanın da ana sorununu oluşturmuştur.

Toplumda var olan değerleri, sorunları dile getirme ve bu konular üzerinde farkındalık yaratma gücüne sahip olan sinemanın özellikle de belgesel sinemanın etkili bir kitle iletişim aracı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü belgesel sinema gerçekliğin bir yansımasıdır. Büker’in de belirttiği gibi Belgesel film nesnel gerçeklikle ilgilidir. Böylece belgesel izleyicinin filmle özdeşleşmesini sağlayan koşulları oluştur-

maz Aslında belgesel de anlatı filmi de nesnel dünyadaki nesnelere tıpatıp benzerini sunar. Kuramcılar gösterge ile gerçek nesne arasındaki benzerlik ilişkisine dayanarak sinemanın gerçeklik yansımalarını en etkin biçimde yarattığını belirtmektedirler. Bu açıdan bakıldığında belgeselin gerçeklik yansımalarını yaratan en yetkin anlatım biçimi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak belgesel nesnel dünyadaki bir sorunu, sorunla ilgili uzam ve kişileri görüntüye yansıttığı için gerçeklik yansımalarını yok etmektedir. Gerçeği sunar belgesel anlatı (1996, 178-182).

İzleyicinin özdeşleşmesini engelleyen ve gerçeği yansıtan bir sinema biçimi olmasından dolayı belgesel sinema, gerçek ve izleyici, çocuk işçi kavramları açısından *Vaveyla* adlı belgesel film üzerinden alımlama yöntemiyle toplumda bu konu üzerinde nasıl bir algı ve bilgi olduğunu araştırmak amacıyla yapılan bu çalışmanın sonuçları aşağıda sıralanmıştır.

Türkiye’de çocukların hangi alanlarda çalıştırıldığına ilişkin katılımcıların çok fazla bilgisi olmadığı saptanmıştır. Katılımcıların çoğu çocukların sokakta çalıştığını söylemişlerdir. Bu durum aslında çocukların görünür alanlarda çok fazla çalıştırılmadıklarını göstermektedir.

Çocukların fiziksel ve ruhsal gelişimine ilişkin ise genellikle yorgun olacakları ve bundan dolayı hastalanacakları görüşü egemendir. Yalnız bir katılımcı inşaatta ölen, bir diğeri ise utancından intihar eden çocuk işçilerden söz etmişlerdir. Ancak bu iki katılımcı da bu olayları yaşayanların çocuk işçi sayılıp sayılmadığı konusunda bilgi sahibi değillerdir.

Tüm bunların yanı sıra katılımcıların çocuk işçi sorununu yalnızca Türkiye’ye özgü olarak görmeleri de ilginç bir bulgudur.

Film izletildikten sonra yapılan görüşmelerde ise katılımcıların çocukların ayak-kabı, oto tamiri gibi işlerde çalıştıklarını bilmedikleri görülmüştür. Filmde bu çocukları gördükten sonra sağlık sorunlarının sadece yorgunlukla sınırlı olmadığını fark etmişler ve pek çok fiziksel rahatsızlığa yakalanabileceklerini fark etmişlerdir. Filmi izlemeden önce bu çocukların fiziksel ya da bilişsel gelişimlerine ilişkin bir bilgileri olmadığı ve sadece çocuklara acıdıkları gözlemlenen katılımcıların, filmi izledikten sonra geçirdikleri bu süreç filmin farkındalık düzeyinde değişim yarattığını göstermiştir.

Katılımcılar film izleme sürecinden sonra çocuk işçiler için bir şeyler yapmaları gerektiğini, sinirlendiklerini, hatta bir katılımcının çocuğunu asla çalıştırmayacağını söylemesi bu konu ile yüzleştiklerinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmıştır.

Katılımcıların filmin kendilerinde uyandırdığı duygu durumuna ilişkin soruya verdikleri yanıt cinsiyetlerine göre farklılık göstermektedir. Görüşmeler sırasında ça-

lışmaya katılan kadın katılımcıların bir kısmının filmde duygusal anlamda daha çok etkilendikleri ve bunu da vurguladıkları görülmüştür. Filmler ve izleyici arasındaki ilişki açısından filme ilişkin okumaların cinsiyete göre farklılıklar gösterdiği çalışma sonucunda gözlemlenmiştir.

Öte yandan katılımcıların filmde gösterilen her şeyi hatırlamaları ve filmi gerçekçi bulmaları da belgesel sinemanın izleyici ile birebir iletişim kurduğunu ve özellikle toplumsal sorunları anlatmada etkili bir yöntem olduğunu kanıtlamaktadır.

KAYNAKLAR

- Akbulut, H. (2014). Televizyon ve Sinemada İzleyici Çalışmak: Alımlama Çalışmaları, 2237 İletişim Bilimlerinde Araştırma Projesi Yazma Eğitimi (21 Ocak 2014).
- Büker, S (1996). *Film Dili Kuramsal ve Eleştirel Eğilimler*, İstanbul: Kavram Yayınları
- Özsoy, A. (2011). *Televizyon ve İzleyici*, Ankara: Ütopya Yayınevi,
- Rotha, P. (2000). *Belgesel Sinema* (çev: İbrahim Şener). İstanbul: İzdüşüm Yayınları.
- <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.5457&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>
- <http://www.ilo.org/ipec/facts/ILOconventionsonchildlabour/lang--en/index.htm> (Erişim Tarihi: 05.06.2014)
- http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf (Erişim Tarihi: 09.08.2014)
- <http://www.iskanunu.com/4857-sayili-is-kanunu/245-4857-sayili-is-kanunu-maddeli-metin> (Erişim Tarihi: 09.08.2014)
- <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/24.html> (Erişim Tarihi: 09.08.2014)
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659> (Erişim Tarihi: 05.06.2014)
- http://www.tepav.org.tr/upload/files/1400833078-Madencilik_Sektoru_Cocuk_Isciler__Hukuk_ve_Istatistikler.pdf
- http://www.guvenlicalisma.org/index.php?option=com_content&view=article&id=8700:2013-yilinda-en-az-1235-isci-yasamini-yitirdi&catid=149:is-cinayetleri-raporlari&Itemid=236 (Erişim Tarihi: 31.07.2014)
- http://www.guvenlicalisma.org/index.php?option=com_content&view=article&id=10664:2014-yilinin-ilk-alti-ayinda-en-az-978-isci-yasamini-yitirdi&catid=149:is-cinayetleri-raporlari&Itemid=236 (Erişim Tarihi: 31.07.2014).